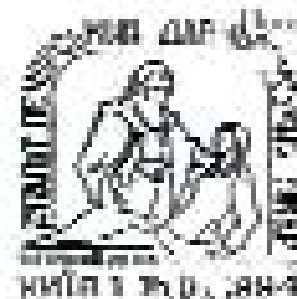
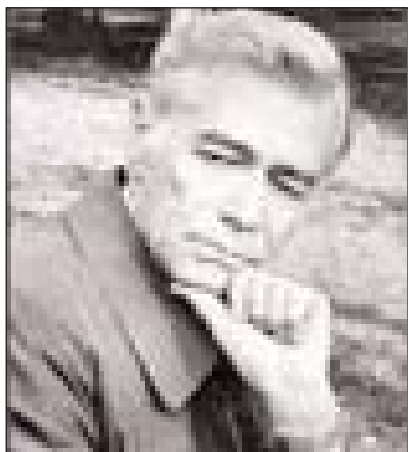

УКРАЇНСЬКА НАУКА

У ДЗЕРКАЛІ ФІЛАТЕЛІЇ

Любомир Пиріг
доктор мед. наук,
академік АМН України,
член-кореспондент
НАН України,
завідувач кафедри нефрології
Національної медичної академії
післядипломної освіти
ім. П.Л. Шупіка,
м. Київ

Філателія — один із найрозповсюдженіших та найпопулярніших різновидів колекціонування. Предметами філателії є державні поштові марки, марковані поштові конверти і картки (листівки), а також відбитки пам'яткових штемпелів, звичайних поштових календарних штемпелів. Дедалі більшої популярності набуває тематична філателія, яка на відміну від хронологічної з урахуванням особливостей зубцівки марок, відмінностей їх у кольорах тощо, присвячується на вибір колекціонером певній тематиці (мистецтво, наука, література, космос, спорт, транспорт тощо.). Поштові випуски є вагомим чинником інформації громадськості світу про природу, культуру і досягнення у всіх сферах життя держави. Для колекціонера вона є стимулом пошуків інформації, сприяє формуванню самодисципліни, наполегливості у досягненні певної мети.

МЕДИЦИНА

Філателістичних випусків, що стосуються української медицини загалом, дуже багато. Особливо — матеріалів, присвячених курортам і санаторіям, окремим лікувальним закладам, їхнім ювілеям. *Ця стаття присвячена науковим діячам української медицини, науковим та науково-освітнім медичним закладам.*

Якщо у викладі філателістичного матеріалу, присвяченого українській медицині, дотримуватися хронології її розвитку, то перш за все слід згадати марку і сувенірний буклет пошти України 1993 року (штемпель Першого дня — 15.01.1994), присвячені *Aganitu* (р. нар. невід. - 1095) — одному з видатних лікарів-цілителів монастирської лікарні Києво-Печерської лаври,

*Поштові випуски до 1992 р. — “Пошта СРСР”, після 1992 р. — “Пошта України”

служби в Російській імперії, автор фундаментальної праці про чуму, член дванадцяти закордонних академій. 250-річчя з дня його народження відзначено на його батьківщині пам'ятковим штемпелем (Чернігів, 22.12.1994). У Миколаєві його ім'я присвячено Медичному училищу (конв. 2000 р.).

22 вересня 2000 року пам'ятковим штемпелем відзначено 300-річчя **Чернігівського колегіуму**. До цієї дати Чернігівське обласне товариство випус-

ім'я якого згадується в Києво-Печерському Патерику.

Першим відомим доктором медицини українцем був **Юрій Дрогобич-Котермак** (1450-1494), професор медицини і астрономії, ректор Болонського університету, професор медичного факультету Краківського університету. Його портретне скульптурне зображення (скульптор **Теодозія Бриж**) — на конверті СРСР 1990 року. 500-річчя смерті вченого вшановано пам'ятковим штемпелем (Дрогобич, 04.02.1994), а 2000 року Пошта України випустила марку з його портретом (штемпель Першого дня — Дрогобич, 13.09.2000).

Данило Самойлович (1744-1805) — видатний епідеміолог, військовий медик, організатор медико-санітарної

тіло немарковані конверти з портретами **Д. Самойловича** та **Ф. Політковського** (1756-1809). Ф. Політковський,

уродженець Чернігівщини, захистив докторську дисертацію при Лейденському університеті, працював професором Московського університету.

Чи не найбільше філателістичного матеріалу присвячено **Іллі Мечникову** (1845-1916), який народився, навчався (Харків) і працював (Одеса) в Україні. Першими були присвячені йому марки СРСР 1945 р. до 100-річчя з дня народження. У 1965 р. на київському поштамті відбулося пам'ятне погашення: "120 років з дня народження І. Мечникова. Київ-поштамт, 15.05.1965". У 1969 році випущено конверт із портретом вченого. Ім'я І. Мечникова присвоєно Одеському університету, про що свідчать конверти з зображенням його будівлі (1965, 1985, 1990 рр.) і пам'ятні штемпелі до 100 і 125-річчя

заснування закладу, в якому працював великий вчений. Ілля Мечников був одним із засновників теперішнього Одеського НДІ вірусології та епідеміології, якому присвоєно його ім'я, сторіччя заснування якого відзначено випуском художнього кон-

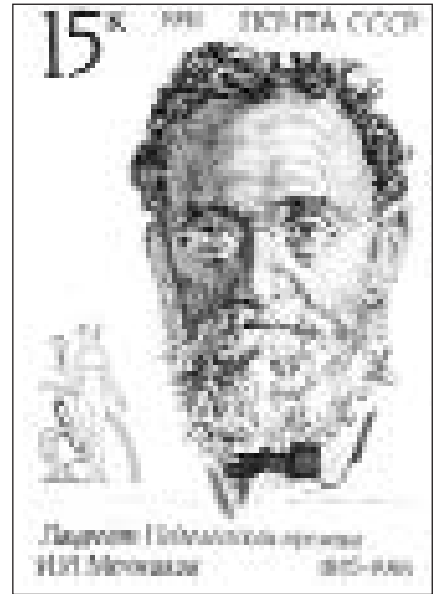
верта і пам'ятним погашенням (Одеса, 30.06.1986). Ім'я вченого присвоєне НДІ мікробіології, вакцин і сироваток на його батьківщині, в Харкові (конв. 1967, 1987 рр.), клінічній лікарні в Дніпропетровську (конв. 1998 р.). Барельєфний портрет І. Мечникова відтворено на конверті 1983 р. до Міжнародного симпозиуму, присвяченого 100-річчю фагоцитарної теорії імунітету. Його портрет прикрасив поштову мініатюру, випущену у Франції в 1963 р. до 75-річчя Інституту ім. Пастера в Парижі, в якому вчений керував лабораторією з 1888 р. до смерті. У 1991 р. в серії радянських марок, присвячених Нобелівським лауреатам, зайняла місце і поштова мініатюра з портретом

І. Мечникова. У 1995 р. пам'ятковим погашенням відзначено 150-річчя від дня його народження (Харків і селище Дворічна, 15.05.1995). Портрет вченого на поштових марках Франції (1966), Швеції (1968).

Соратниками І. Мечникова в Одесі були видатний мікробіолог **Микола Гамалія** (1859-1949, марка 1959 р., конверт 2008 р., пам'ятковий штемпель — Одеса, 05.02.2009, конверт Росії 2009 р.), епідеміолог **Григорій Мінх** (1835-1896, марка 1960 р.).

Слід згадати і учня І. Мечникова **Володимира Хавкіна** (1860 - 1930), уродженця Одеси, заслуги якого в боротьбі з чумою і холерою широко відомі. Його пам'ять вшановано в Індії, куди він емігрував і де працював. У 1971 р. поштовим відомством країни випущено поштову марку з портретом вченого і конверт із

зображенням Бактеріологічного інституту його імені.

У 1966 р. до 100-річчя з дня народження учня І. Мечникова **Данила Заболотного** (1866-1926) випущено поштову марку і конверт з його портретом. Портрет вченого є і на одному з конвертів 1986 р. У 1978 р. вийшов конверт із зображенням будинку Інституту мікробіології та вірусології ім. Д. Заболотного НАН України. Список філателістичних сувенірів, присвячених вченому, доповнює штемпель поштового відділення с. Заболотне, в минулому Чоботарки, на Вінничині, де видатний мікробіолог народився і похований згідно з його заповітом.

Пам'ять про видатного анатома **Володимира Воробйова**

(1876 - 1937), який народився (Одеса) і працював усе життя в Україні (Харків), вшанована випуском конвертів з його портретом у 1976 і 1986 рр.

У 1962 р. надійшла в обіг марка, присвячена видатному офтальмологу **Володимирові Філатову** (1875 - 1956). У 1957 р. з'явився конверт і 1975 року — поштова картка із зображенням будинку Українського НДІ очних хвороб в Одесі, засновником якого був **В.Філатов**

якому надано його ім'я. На конверті 1965 р. цей інститут названий інститутом очних хвороб, на конверті 1980 р. — НДІ очних хвороб і тканинної терапії. У 1974 р. випущено конверт з портретом вченого, а 27.11.1975 в Одесі відбулося пам'яткове погашення до 100-річчя його на-родження. 125-річний ювілей вченого відзна-чено випуском конверта з оригінальною маркою (2000 р.). У 1972 р. поштове відомство Угорщини випустило дві марки з портретами видатних офтальмологів, серед яких портрет **В. Філатова**.

З Новоросійським (Одеським) університетом пов'язана діяльність (1871-1876) видатного фізіолога **І.М. Сеченова** (1829 - 1905), портрет якого на одній з марок, присвячених Петербурзькій медико-хірургічній академії (1949), на марці 1956 р., конвертах (1964, 1979). На одному з конвертів 1967 року — будинок клініки Інституту ім. **І.М. Сеченова** в Ялті.

У 1971 р. до 90-річчя з дня народження **Олександра Богомольця** (1881-1946) випущено поштову марку, а 100-річчя відзначено випуском конверта з його портретом і пам'ятним погашенням (Київ, 01.06.1981). Ім'ям **О.О. Богомольця** названо Національний медичний університет (Київ, конв. 1991 р.), Інститут фізіології (конв. 2003 р.).

Тісно пов'язане з Україною ім'я видатного хірурга **М. Скліфосовського** (1836-1904). Він народився в Херсонській губернії, працював в Одесі, Хар-

кові, Києві, часто бував на Полтавщині, оперував у Полтавській земській лікарні. Пам'ять про нього вшановано випуском до 125-річчя з дня народження поштової марки і конверта 1961 року.

Відзначено засобами філателії 100-річні ювілеї **Миколи Стражеска** (1876 - 1952, конверт 1976 р.), **Олександра Палладіна** (1885-1972, конверт і пам'ятний штемпель 1985 р.), **Л. Громашевського** (1887-1980, конверт 1988 р.). Портрет **М.Стражеска** — на конверті випуску 1986 р., зображення пам'ятника видатному вченому-клініцисту на тлі Інституту кардіології його імені — на конверті 1985 р.

Ровесником **М.Стражеска** був видатний вчений, один із основоположників нейрохірургії **Микола Бурденко** (1876-1946). Народився він у Пензі, наукова діяльність його пов'язана з Росією, але, як зазначив він у своїх автобіографічних нотатках, його "дід — нашадок черкасів,

— так

називали у к р а -

їнців, які в кінці XVIII-го сторіччя появилися на Дону і Дінці після ліквідації Запорозької Січі ... Дід мені говорив, що його батько і дід любили повторювати: — Ми — черкаси, із земель Запорозжя !!!". У 1971 р. до XXIV Міжнародного конгресу хірургів у Москві (21 - 28.08.1971) надійшов у обіг конверт з портретом **М. Бурденка** (два варіанти). Сторіччя від дня народження було вшановано випуском поштової марки та конверта з його портретом, пам'ятковим погашенням (03.06.1976, Москва, Пенза). Поштова мініатюра СРСР з портретом вченого видана була і у 1962 році. У Криму в м. Саках розташований санаторій ім. **М. Бурденка** (конв. 1986 р.), в Москві Інститут нейрохірургії його імені (конв.

1981 р.), Головний військовий шпиталь (конв. 1988 р.).

Микола Пирогов (1810 - 1881) пов'язаний з Україною поза межами своєї діяльності як медика. У 1856 р. його призначено на посаду попечителя Одеського навчального округу, у 1858 р. переведено на таку ж посаду до Києва. З 1886 р. і до смерті він жив біля Вінниці, де помер і похований. У цьому місті засновано музей-садибу **М. Пирогова** (конв.1968, 1974 рр., постійний пам'ятний календарний штемпель), споруджено пам'ятник (скульптори **М. Дерезус, Л. Сабанєєв**) — конв. 1978, 1985 рр. Його ім'я присвоєне Вінницькому медичному Інституту (конв. 1968, 1975, 1983, 1984), клініці в м. Ялта (конв. 1972 р.). 150-річчянародження **М.І. Пирогова** відзначено ювілейним штемпелем — Вінниця, 25.11.1960). До 175-річчя з дня народження випущено конверт з портретом вченого і хірурга, відбулося пам'ятне погашення (25.11.1985). На конверті, присвяченому Всесоюзному з'їзду анатомів, гістологів, ембріологів (Вінниця, 1986), — портрет **М. Пирогова**. Ім'я видатного хірурга присвоєно клініці в Ялті (конв. 1972 р.). Поштова мініатюра СРСР з його портретом надійшла в обіг 1960 р. Болгарія випустила присвячену йому марку 1977 р., його портрет — на одній з трьох марок, випущених до 150-річчя (1948) колишньої Медико-хірургічної академії в С.-Петербурзі, де здобували медичну освіту немало українців.

П.А. Наранович (1801-1874) народився в с. Чапливіці (тепер Шосткинського р-ну Сумської обл.), закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1824), у 1867-1869 очолював її, редагував "Военно-медичний журнал" (1839-1846), був головою товариства ро-сійських лікарів (з 1866). Пам'ять про нього вшанувала "Пошта України" випуском конверта з його портретом (2001).

До 175-річчя з дня на-родження **Володимира Даля** (1801 - 1872), більш відомого як автора "Толкового словаря живого великорусского языка" і письменника, ніж лікаря, знайомого **Т. Шевченка**, випущено марку і конверт. У Луганську, ще тоді Ворошиловграді, місті його народження, відбулося пам'ятне погашення (22.11.1976). 200-річчя народження **В. Даля** (2001) було відзначено випуском поштового блока Міністерства зв'язку Росії та конверта з оригінальною маркою "Пошти України".

Відомим ученим-офтальмологом європейської слави був уродженець Тернопільщини **М.Борискевич** (1848-1899; конв. 1998 р.), діяльність якого проходила в університетах Австрії (Відень, Інсбрук, Грац).

Харків'янин **С.П. Григор'єв** (1878-1920; конв. 2003 р.) заклад основи наукової та практичної рентгенології в Україні, у 1920 р. заснував у Харкові

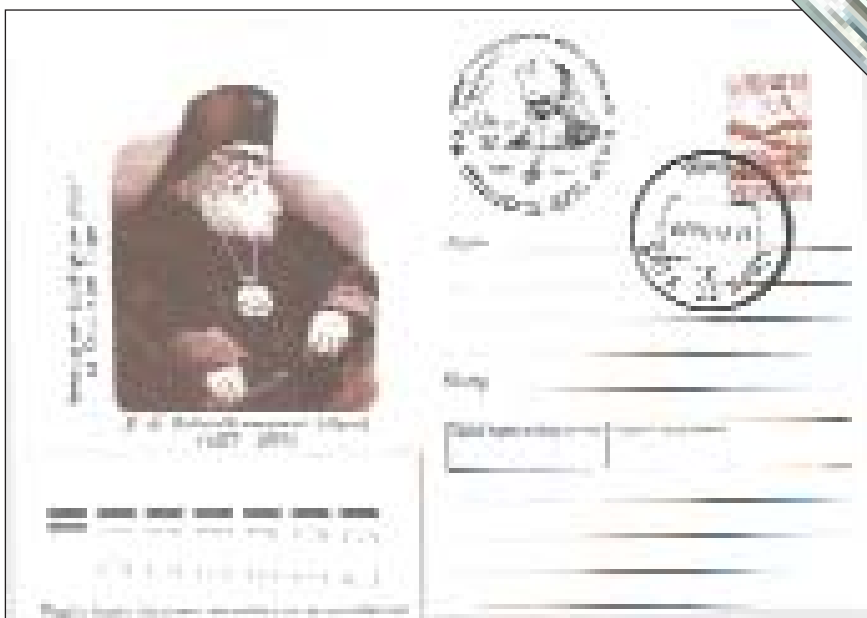
Українську рентгенологічну академію.

Випуском

конверта 2007 року вшановано пам'ять науковця - невропатолога **Т.І. В'яземського** (1857-1914), який працював у Москві, але придбавши маєток біля Феодосії, заклад основи Карадазької біологічної станції.

У 1997 році "Пошта України" вшанувала випуском конверта **В.Ф. Войно-Ясенецького** (1877-1961). Вшановано його, як свідчить напис на конверті, як Архієпископа Сімферопольської та Кримської єпархії Луки. У тексті пам'яткового штемпеля (Ялта, без дати) значиться, що він "професор медицини". Він у 1903 році закінчив медичний факультет Київського університету, працював лікарем, у 1916 році захистив докторську дисертацію, очолював кафедру в Ташкентському університеті, але у 1946 році залишив практичну діяльність. За свої переконання неодноразово зазнавав переслідувань, ув'язнень і заслань. Зробив великий внесок у проблему регіонарної анестезії, гнійної хірургії. Його син у 50-х роках минулого століття завідував кафедрою патологічної анатомії Львівського медичного інституту.

Галичани старшого покоління пам'ятають ім'я відомого лікаря, вченого і громадського діяча **Мар'яна Панчишина** (1882-1943). Медики-львів'яни

молодшого покоління відродили його славу, зокрема і засобами філателії. Виготували конверт і листівку з його портретами, конверт із зображенням будівлі, де він жив і працював. 50-річчя з дня його смерті було відзначено у Львові (09.10.1993) пам'ятковим погашенням. Заходами Українського лікарського товариства Північної Америки були випущені немарковані конверти з портретами М. Панчишина до 100-річчя його народження (1982) та 50-річчя смерті (1993).

Відомим є ім'я Юрія Липи (1900-1944) — лікаря, українського письменника, публіциста, громадсько-політичного діяча, який загинув як лікар УПА 20.08.1944 року, про що нагадує пам'яткове погашення через 50 років у місті його загибелі (Яворів на Львівщині).

Крім Вінницького, про медичні інститути в Україні нагадують конверти 1963, 1982 і 1984 рр. (Кримський), 1967, 1973 рр. і поштова картка (1966 р., Харківський). У 1986 р. випущено конверт до 70-річчя Дніпропетровського медичного інституту, в 1991 р. — до 150-річчя Київського медичного інституту (нині — Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця). До ювілею останнього в Києві 21.09.1991 року відбулося пам'яткове погашення. Ювілейним погашенням відзначено 50-річчя Івано-Франківської медичної академії (Івано-Франківськ, 08.10.1995). В Ужгороді діє медичний факультет університету (конв. 1974 р.). У 1998 році випуском конверта відзначено 80-річчя Київської медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика, у 1971 р. 50-річчя Харківського фармацевтичного інституту.

Крім вище згаданих двох НДІ медичного профілю, ще два конверти (1961 і 1967 рр.) засвідчили існування Ялтинського НДІ ім. І.М. Сеченова, конверти 2003р. — Інституту фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України та Інституту медицини праці АМН України.

Конверт 1971 та поштова марка 1972 років нагадують, що в 1972 р. в Києві відбувся IX Міжнародний конгрес геронтологів.

У серпні 1990 р. у Києві та Львові відбувся III конгрес Світової федерації українських лікарських товариств (СФУЛТ). З ініціативи Всеукраїнського лікарського товариства виготовлено два пам'ятні штемпелі одного зразка (окремо для Києва — 3-9.08.1990) з текстом "Конгрес Всесвітньої федерації українських лікарських товариств". На жаль, ескіз штемпеля не вдалося проконтро-

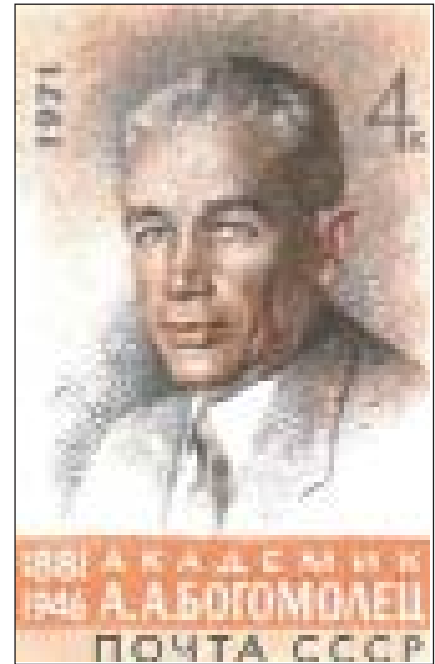
лювати до його реалізації і помилка вкралася не тільки до назви організації (не "Всесвітня", а "Світова"), але й до дат роботи конгресу. Замість незрозумілого орнаменту візерунок штемпеля мала прикрасити емблема СФУЛТ. На п'яти різних конвертах (на одному — портрет Т. Шевченка, на чотирьох — київські сюжети) зроблено червоного кольору надрук: "Урочисте відкриття III конгресу Світової федерації українських лікарських товариств. Київ. Театр опери та балету ім. Т. Шевченка" та на конверті, виготовленому українськими філателістами в Чикаго (надрук золотистого кольору українською і англійською мовами), написано: "Засідання III конгресу Світової федерації українських лікарських товариств. Львів. Медичний інститут, 13-15 серпня 1990 р.". Таким же чином виготовлено надрук: "Урочисте закриття III конгресу Світової федерації українських лікарських товариств. Львів. Театр опери та балету ім. І.Франка, 16 серпня 1990 р.". Львів'яни, крім цього, випустили свій клубний штемпель із зображенням емблеми СФУЛТ, а для офіційного погашення, крім чорної, використали і фіолетову фарбу.

Наступний, IV-й конгрес СФУЛТ, що відбувся в Харкові,

відзначено в цьому місті пам'ятковим штемпелем (09-14.08.1992). Відзначено пам'ятковим штемпелем XI-й конгрес СФУЛТ (Полтава, 28-30.08.2006).

Конверт, випущений СФУЛТом до відкриття II конгресу, що відбувся у Відні 1-7 липня 1988 р., також згодом став об'єктом філателії.

На відзначення I Європейського конгресу українських лікарських товариств, що відбувся 23-28 травня 1991 р. в Івано-Франківську, на поштовій

листівці та конверті з івано-франківськими сюжетами було зроблено відповідні надруки.

В Івано-Франківську 18-30 жовтня 1988 р. діяла Всесоюзна філателістична виставка "Здоров'я", до відкриття якої випущено конверт; відбулося спеціальне погашення.

До 40-річчя створення Всесвітньої організації охорони здоров'я у 1988 р. вивішено на поштову марку СРСР. Нагадаємо, що Україна (в статусі УРСР) була членом цієї міжнародної організації з її зачаткування.

Виклад філателістичного матеріалу на тему української медицини буде неповним, якщо не згадати двох українських вчених, які, не будучи медиками за освітою, зробили значний внесок у медицину.

Іван Горбачевський (1854 - 1942, конв. "Пошти України" 1995, 2004 рр.), видатний вчений-хімік, перший синтезував сечову кислоту (1882), створив нову методику синтезу креатиніну, вивчав утворення сечовини в тваринному організмі, досліджував пелагру, є автором 4-томного курсу медичної хімії чеською мовою. Закінчив Віденський університет, від 1883 до 1917 року завідував кафедрою медичної хімії Празького університету,

у 1917-1918 роках був першим міністром здоров'я Австрії. Згодом працював у Празі. Народився він на Тернопільщині, у зв'язку з чим його ім'я присвоєно Тернопільській медичній академії. У Тернополі 03.06.2004 року відбулося пам'яткове погашення конверта з його портретом.

Іван Пулюй (1845-1918) — видатний фізик, електротехнік і громадський діяч, відомий як винахідник X-променів, що пізніше були описані Рентгеном і відомі під іменем останнього. Відомий він і як знавець стародавніх мов, перекладач на українську Псалтиря, Євангелія (разом з **І. Нечусем-Левчицьким** і **П. Кулішем**). 150-річчя з дня його народження вшановано випуском "Поштою України" марки і конверта та пам'ятковим погашенням в його рідному селі (Гримайлів на Тернопільщині, 02.02.1995). Конверт з його портретом і присвячений йому штемпель (Відень, 25.03.1995) виготовлено Спількою українських філателістів Австрії. Конверт "Української пошти" відомий у двох варіантах: з маркою "Д" і портретом вченого більшого розміру та з маркою "Б" і портретом меншого розміру.

М.М. Миклухо-Маклай (1846-1888), син М. Миклухи (1818-1858) із Чернігівщини, внук хорунжого Запорізького війська після спроб навчання в різних вищих навчальних закладах Росії та поза нею закінчив медичний факультет Ієнського університету (1868), але реалізував себе як учений-природознавець, як мандрівник. Прізвище своє змінив 1864 року. Підтримував зв'язки з Україною. Бував на Київщині, досліджував фауну моря біля Одеси, Південного берега Криму. Портрети вченого — на марці (1951) та

конверті (1974) СРСР, на марці України (1996), коли проводилося пам'яткове погашення до 150-річчя його народження (Житомир, 17.07.1996). Портрет

ученого на одній з поштових марок Нової Гвінеї, серед папуасів якої він жив близько 3-х років. Його ім'я надано інституту і музею етнографії народів світу в С.-Петербурзі (конв. 1974 р.).

Своєрідним історичним свідченням про історію фармацевтичної справи в Україні є аптеки-музеї. До 250-ліття Львівської аптеки, яка отримала статус музею, було випущено конверт

комплект із десяти маркованих поштових карток. Немаркований конверт 2008 року і пам'ятковий штемпель (25.11.2008, Одеса) нагадав, що 130 років тому в Одесі відкрито "Аптеку Гаєвського та Поповського".

Отже, дотеперішні філателістичні випуски можуть дати деяке уявлення про історію української медицини, але тільки за умови їх цілеспрямованого та прискіпливого вивчення. Сподіваємося, що можливість України проводити самостійне державницьку філателістичну політику сприятиме глибшому висвітленню цієї теми, але знову ж за умови, якщо ювілейні комітети, громадські організації, Товариство істориків медицини, Національний музей медицини країни пам'ятатимуть про філателію як дієвий засіб пропаганди досягнень українських медиків, увічнення їх пам'яті.

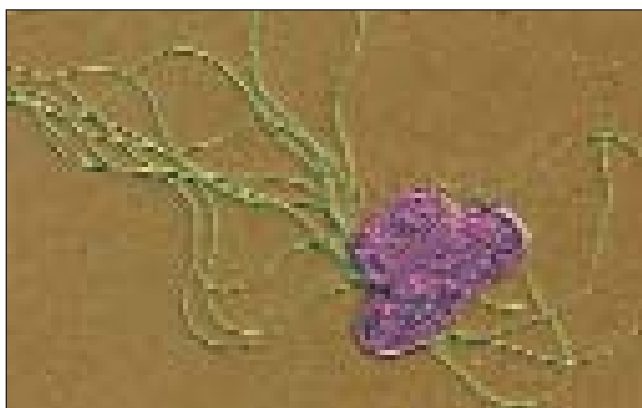
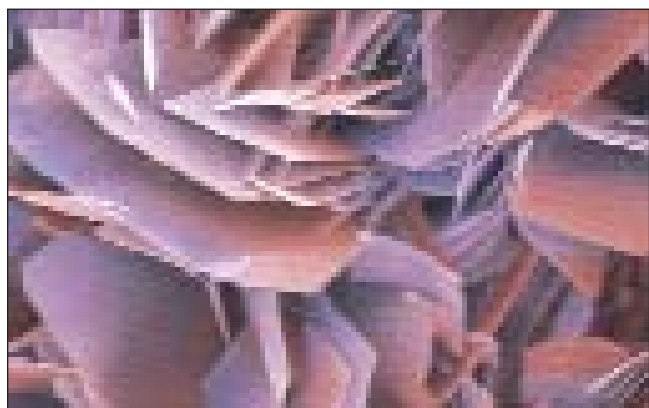

Кишкові клітини. Фото С. Гимайснера.

При великому збільшенні можна побачити глибокі складки в структурі внутрішнього шару кишечника. Ці складки збільшують площу поверхні, а це означає, що кишечник може ефективніше засвоювати поживні речовини з їжі.

Структура внутрішнього вуха. Фото С. Гимайснера.

Ці мікроскопічні волосинки відповідають за слух. Вони розташовані в равлику внутрішнього вуха. Звукові хвилі примушують ці волосинки рухатися, а їхній рух генерує нервові імпульси, які надсилаються до мозку.

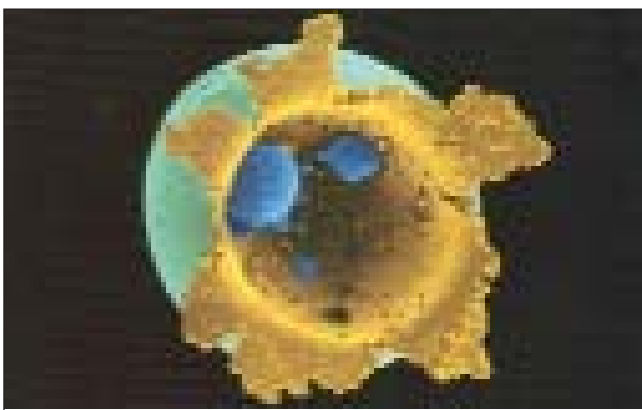
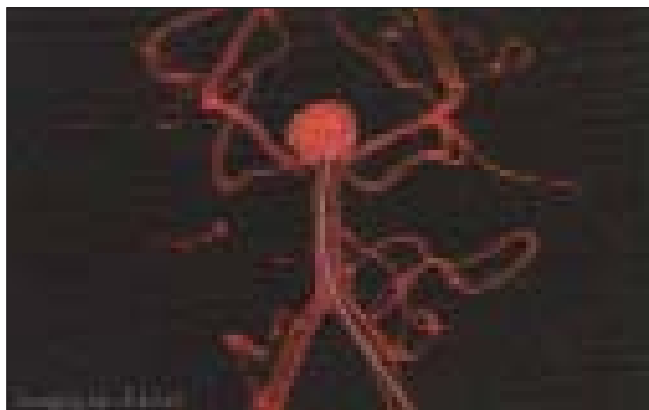

Поверхня ниркового каменю. С. Гимайснера

Ниркове каміння формується, коли солі кристалізуються із сечі, зазвичай завдяки метаболічним розладам. Їхні гострі кінчики, які можна побачити за допомогою мікроскопа, є однією з причин болю, що завдають камені, коли вони утворюються в нирках чи в прилеглих ділянках.

Бактерії сальмонели. Фото П. Ганінга

Дослідження бактерій під мікроскопом допомагає визначити їхні властивості, що може бути використано у боротьбі з цими бактеріями. Сальмонела є основним чинником харчового отруєння. Довгі жовто-зелені утворення — це флагелли, які бактерія використовує для поступального руху.

Аневризм — “підвішений на нитці”. Фото П. Кестона

На знімку зображено “бульбочковий” аневризм при основі головного мозку. Стінка базилярної артерії роздулася та лопнула, що викликало руйнівний крововилив у мозок. Щоб блокувати потік крові в аневризм, платиновий дріт скручують спіраллю всередині аневризму.

Уяочнення доставки ліків. Фото Д. МакКарті

Деякі ліки діють найкраще, коли вони націлені на певні частини тіла. Один зі способів зробити це, — помістити ліки в капсулу, яка зруйнується та вивільнить медикаменти у певній точці.

На знімку: одна капсула луснула і вивільнила меншу.